מערך שיעור מלווה מצגת
בנושא חופש ההפגנה והמחאה בזמן מלחמת "חרבות ברזל"

שכבת גיל: תיכון (יא'- יב') | משך השיעור: 90 דקות

מטרות השיעור

1. ידע והכרות עם נושא ההפגנות שמתרחשות בזמן מלחמת חרבות ברזל - התלמידים יכירו ויתוודעו למימוש חופש המחאה וההפגנה בזמן מלחמת חרבות ברזל ולסוגיות שבגינן אנשים יצאו להפגין ולמחות.

1. זיהוי מושגים באזרחות הקשורים לחופש ההפגנה והמחאה - חופש הביטוי, חופש ההתארגנות, מנגנוני פיקוח בלתי פורמאליים, עקרון הגבלת השלטון, עקרון שלטון העם, עקרון שלטון החוק.
2. חשיבה ביקורתית - התלמידים יזהו וינסחו שאלות על דילמות הנוצרות סביב מימוש חופש ההפגנה בזמן מלחמה וגבולות המחאה.
3. התלמידים ידונו בהתנגשויות בין זכויות, עקרונות וערכים. לדוגמה: חופש ההפגנה וחופש הביטוי אל מול הזכות לחיים וביטחון או שמירה על הסדר הציבורי; האם הפגנות במהלך מלחמה מבטאות סולידריות או מתנגשות עם סולידריות (וסולידריות עם מי)?
4. גיבוש והבעת עמדה - התלמידים יביעו עמדות בנושא השימוש בכלי ההפגנה והמחאה בזמן המלחמה.
5. יצירת תוצר הקשור בנושא הנחקר.

מהלך השיעור

1. הצגת תמונות מהפגנות שהתרחשו בזמן מלחמת חרבות ברזל ושימוש בשגרת חשיבה רואה, חושב, שואל לצפייה בתמונות.
2. מובאות 2 הצעות למשימות לתלמידים, מתוכן המורה יבחר אחת:

אפשרות א' - שאילת שאלות

אתרו מקור מידע הנוגע לחופש המחאה בזמן מלחמת "חרבות ברזל".

- סכמו בקצרה את המידע.
- שאלו ונסחו 3 שאלות הנובעות ממקור המידע שמצאתם.
- סווגו את סוגי השאלות לשאלות פתוחות וסגורות.
- הפכו את אחת השאלות הסגורות לשאלה פתוחה.
- זהו בשאלה 2-3 מושגים באזרחות הקשורים לשאלה שבחרתם והסבירו ביצד הם קשורים לשאלה.
- כתבו את העמדה שלכם בנושא ועמדה מנוגדת תוך שימוש במושגים נוספים מתחום האזרחות הרלוונטיים.
- צרו תוצר יצירתי המשקף את העמדה שלכם ומעביר מסר שאתם רוצים להעביר.

אפשרות ב' - ניסוח דילמה

1. בחרו באחת הסוגיות עליהן התקיימה/מתקיימת מחאה במהלך המלחמה (למשל עסקת חטופים בתמורה ליציאת צה"ל מרצועת עזה והפסקת הלחימה; הכנסת סיוע הומניטרי לעזה; גיוס חרדים לצה"ל; מאבק ארגון המורים).
2. אתרו מקורות מידע מהימניים ואקטואליים העוסקים בסוגיה שבחרתם.
3. על בסיס מקורות אלו, נסחו דילמה והציגו לפחות שתי עמדות שונות ומנוגדות תוך שימוש במושגים מתחום האזרחות.

עזר למורה

במידת הצורך, להלן כמה דוגמאות לנימוקים אפשריים בעד/נגד הפגנות במהלך מלחמה.

בעד:

חופש הביטוי וחופש המחאה וההפגנה הן זכויות יסוד במדינה דמוקרטית, והן חיוניות במיוחד כאשר ישנם חילוקי דעות לגבי ניהול המדינה בזמן חירום.

סובלנות – גם אם הפגנות נגד מלחמה, לפחות בשלביה המוקדמים, מרגיזות חלקים גדולים בציבור, זהו המקום בו נבחנת הסובלנות.

חשיבות הביקורת (ע"ע מנגנונים בלתי פורמליים להגבלת השלטון): מלחמה היא מצב קריטי שבו החלטות הממשלה עשויות להיות שנויות במחלוקת, והפגנות מאפשרות ביטוי של ביקורת כלפי מדיניות שלא בהכרח משרתת את טובת הציבור. למשל, אם אדם סבור שמדינתו מנהלת מלחמה פסולה או שגויה – מוסרית או מעשית, אין באפשרותו לחכות שהיא תסתיים כדי למחות כנגדה; ואם אזרחים סבורים שהמלחמה מנוהלת בצורה מזיקה או משיקולים פסולים, חשוב שיוכלו להביע זאת בפומבי. בהקשר למלחמת "חרבות ברזל", למשל, יש התובעים את הפסקת הלחימה וקידום עסקת חטופים, בעוד אחרים דורשים הפעלת כוח צבאי רב יותר כדי להכריע את האויב כמו גם להביא לשחרור חטופים.

כמו כן, מלבד המלחמה, ישנן סוגיות אחרות דחופות וחשובות, אשר דורשות תשומת לב ציבורית ופוליטית, ולכן נדרשת מעורבות אזרחית.

נגד:

פגיעה באחדות הלאומית: הפגנות בזמן מלחמה, בייחוד בקנה מידה גדול, מפלגות את העם ומחלישות את כוח העמידה, משום שהן מדגישות את המפריד והשנוי במחלוקת במקום את המאחד והמוסכם (ע"ע הסכמיות), בדיוק בשעה בה הלכידות חשובה במיוחד; הפילוג גם מעודד את אויבינו ומחזק אותם מורלית; הפגנות בשעת מלחמה עלולות לפגוע בסולידריות עם החיילים או התושבים שנמצאים בקושי או בסכנה ולהחליש את המורל הלאומי.

סיכון לשלום הציבור (ע"ע הזכות לחיים וביטחון): חירויות, ובכלל זה חופש המחאה וההפגנה, אינן מוחלטות. בזמן מלחמה, התכנסויות גדולות מהוות מטרה פוטנציאלית לתקיפות/פיגועים, ועלולות לסכן את חיי המפגינים והציבור. כמו כן, ישנה סכנה של שיבוש פעולות החירום. במצבי חירום כמו מלחמה, המדינה צריכה לנהל משאבים רבים לפעולות צבאיות והגנה אזרחית. הפגנות גדולות עלולות להוביל להסטת כוחות ביטחון מהמאמצים הללו כדי להתמודד עם הפרות סדר אפשריות. אם ההפגנה גם כרוכה בחסימת כבישים (גם אם כפועל יוצא ולא כאמצעי מכוון) הדבר מהווה סכנה גדולה (מלבד פגיעה בחופש התנועה), שכן חיוני לשמור על כל הדרכים פנויות למקרה שיהיה צורך בתנועת כלי רכב צבאיים, אמבולנסים וכן הלאה.

ערעור על סמכות המדינה: בדמוקרטיה, האזרחים הם מקור הסמכות השלטונית (ע"ע עקרון שלטון העם[1]). הפגנות גדולות עלולות להיחשב כערעור על הסמכות ולהתפרש כאובדן אמון במדינה בתקופה רגישה.

דיון כיתתי מסכם עם שאלות מנחות

- האם חופש ההפגנה והמחאה הוא מוחלט? האם יש להתיר/לאסור הפגנות בזמן מלחמה? מדוע?
- האם ראוי לדעתכם להפגין בזמן מלחמה? האם זה חשוב?
- האם ישנו הבדל עקרוני בין הפגנה הקשורה לעצם קיום מלחמה או לאופן ניהולה לבין הפגנה על נושאים שאינם קשורים במישרין (למשל, תנאי העסקת מורים)? האם ישנם נושאים שהיו רלוונטיים גם לפני המלחמה אך כעת הצורך לעסוק בהם גבר למשל, גיוס בני ישיבות)? הסבירו.
- האם לדעתכם ישנן דרכי מחאה שאינן מוצדקות בזמן חירום אך כן מוצדקות בזמן שגרה?

[1] מסיבה זו אחד היתרונות המיוחסים למשאל עם הוא חיזוק הלגיטימציה של החלטות השלטון.